DOI: 10.22559/folklor.409
folklor/edebiyat, cilt:24, sayı:96, 2018/4

Fikret Demirağ'ın Şiirlerine Ekoeleştirel Bakış

An Ecocritical Approach to Fikret Demirağ's Poetry

Mihrican Aylanç*

"Olsun; doğayı geliştiren araçlar da
doğanın kendi yarattığı araçlardır ancak;
doğaya katkıda bunduğunu söylediğiniz sanat da
doğanın kendi yarattığı bir sanattır…Doğayı onaran,
daha doğrusu, değiştiren bir sanattır bu;
ama sanatın kendisi doğadır."
W. Shakespeare

Öz
Doğanın yaşam hakkının dile getirilmeye başlanmasıyla gelişen doğa edebiyatı, doğa unsurları merkezinde çevreye karşı farkındalık oluşturmayı amaç edinmiştir. Ekoeleştiri, doğa ve kültür karşıtlığını yok ederek, çevresel adalet konularına eğilmiş, insanı tüm gezegene karşı sorumluluk almaya yöneltmiştir.
İnsanlık tarihinin önemli merkezlerinden biri olan Akdeniz'de doğal güzellik ve kaynakların odağındaki Kıbrıs'ta yaratılan edebi eserlerde bir taraftan Akdenizlilik/adalılık kimliği üzerindeki gelişim seyredilirken, diğer taraftan da doğa duyarlılığıyla örülmüş çevreci bir eğilim belirmiştir. Modern Kıbrıs Türk şiirinde önemli bir yere sahip olan Fikret Demirağ; doğanın sesini duymak, yansıtmak, toplumsal ve evrensel sorunları doğanın diliyle aktarmak, doğayı ve insanların

* Yrd.Doç.Dr., Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, FEF. Türk Dili ve Ed. Bölümü. maylanc@ciu.edu.tr

doğal yaşam alanlarını koruma altına alabilmek, kırsal ve kentsel alanlarda tahrip edilmiş bölgeleri onarabilmek gibi amaçlarla şiirler kaleme almıştır.
Bu çalışmada Fikret Demirağ'ın şiirleri ekoeleştirel bir yaklaşımla incelenerek doğa ve şair, doğa ve kökler, savaş ve nükleer tehdit, çevre kirliliği, vb. alt başlıklarda betimsel içerik analizine tabi tutulmaktadır.
Anahtar sözcükler: *Fikret Demirağ, ekoeleştiri, doğa, çevre, ekoşiir*

Abstract
The nature of literature which has been developed has begun to be expressed by the right to life of nature has taken an aim to create awareness by centralizing the nature in the poems. Ecocritic has eradicated the opposition of nature and culture, bent on environmental justice issues and has led the readers to take responsibility for the entire planet through a socialist environmentalist critique.
One of the most important centers of human history, Cyprus, which is located in the Mediterranean with its natural beauty and resources, has Mediterranean/ islander literary on the one hand, also shows a natural tendency in the local and universal context. Fikret Demirağ has had an important place in Turkish Cypriot poetry since 1974, as he was the nature's voice being the pen of nature that is for purposes to hear and reflect the voice of nature, to convey social and universal problems in the language of nature, to protect nature and natural habitats of people, to repair damaged areas in rural and urban areas.
In this study, Fikret Demirağ's poems are analyzed considering an eco-critical approach and the poems are subjected to descriptive content analysis in nature and poet, nature and roots, urbanization and destruction of nature, environmental pollution, war and nuclear threat and such other subheadings.
Keywords: *Fikret Demirağ, ecocritic, nature, environment, ecopoem*

Giriş

Dünyada ekosistemler içinde yaşayan tüm canlılarla, toprak, su ve havanın birbirleriyle bağlantılı olduğuna dayanan bütünsel evren görüşünü benimseyen ekoeleştirel yaklaşımlar, insanın bu sistemdeki yerini ve doğayla ilişkisini irdeler. İnsanın doğayı ham madde ve güç kaynağı olarak tüketerek evrende hâkimiyet kurma çabalarının yarattığı tahribatların yerküreye olumsuz etkileri, uzun süredir tartışılan bir konudur. İnsan faaliyetleriyle yok olan ormanlar, kuruyan nehirler, kirlenen su kaynakları ve hava, doğadaki biyolojik zenginliğin yitimi, iklim değişiklikleri, toprak erozyonu, zehirli atıklar, asit yağmurlarının yanı sıra nükleer yıkımların canlı yaşamını tehdit ettiği bilinmektedir. Bu yıkım karşısında doğayla barışma adına yürütülen çevresel düzenlemeler, çevreci çalışma ve uygulamalar, iyileştirmeye yönelik teknolojik girişimler de sürdürülmektedir.

Doğa ve insanlığın doğal dünyayla ilişkisine odaklanan ekoloji, bitkisel ve hayvansal çeşitlilikle bir bütünlük arz eden biyosferin dengesinin korunmasını amaç edinir. Ekosistemde farklılık içinde birlik, kendiliğindenlik ve tamamlayıcılık olarak

ifade bulan bir bütünlük içinde ortaya çıkan ekolojik kavramlar, yalnızca 'sanatsal bilim' ya da 'bilimsel sanat'tan çıkan bir yargıyı değil, tarihsel süreçte yeni bir toplumsal ve evrensel bağlama yerleştirilen duyarlılığı da yansıtır. Çevreci yaklaşımlarla ilgili bilimsel tartışmalar çerçevesinde insanların yalnız doğa güçlerini yatıştırmak ve onları manipüle etmeye çalışmakla kalmadıkları; iklimde değişim yaratarak ve genetik müdahalelerle hayvanların çoğalmasına, endüstriyel verimliliğin arttırılmasına yardımcı olarak üretime dönük bir tamamlayıcılığın parçası olduklarını savunan görüşler de ortaya atılır (Bookchin, 2013, s. 57-66).

1870'li yıllarda John Muir, ilk kez doğanın yaşam hakkını savunup insanın çevreye karşı sorumluluk taşıdığını dile getirir (Özdağ, 2014, s. 7). Büyük oranda hızlı nüfus artışı ve kâr ihtirasından kaynaklanan çarpık kentleşmenin doğa dengelerinin deformasyonuna yol açması karşısında 1960'larda başlatılmış olan ve kökü 17. Yüzyıldaki insan merkezli mekanik dünya kuramlarına dayanan çevreci görüş ve eylemler, zamanla yöntembilimsel disiplinlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu bağlamda çevre sorunlarının edebiyat ürünleri üzerindeki konumlarını inceleyen bir disiplin olan "Ekokritik" (çevreci eleştiri), önce ABD ve sonra Avrupa olmak üzere giderek tüm dünyada saygın bir yaygınlığa ulaşmıştır. Edebiyatta da gelecek kaygısı ve sorumluluğunu duyumsayan pek çok sanatçı, eserlerinde çevresel sorunlara ve çevre korumacılığına önem vermiştir. Edebiyatın pek çok bilim dalı ve sanat alanıyla olan ortaklığı, 20. yüzyıldan itibaren ekolojiyi de gündeme getirmiş; bir yandan sanatçıların çevresel izlekleri ön planlara alması izlenirken diğer yandan eleştirmenlerin çevre ağırlıklı eleştiri yöntemleri yaygınlık kazanmıştır. *The Ecocriticism Reader* (Çevreci Eleştiri Elkitabı) adlı el kitabının giriş kısmını yazan ve dünyanın "çevre ve edebiyat" alanındaki öncülerinden olduğu kabul edilen Prof. Cheryll Glodfelty, 20. Yüzyıldaki evrensel açıdan öncelik taşıyan ırk, cinsiyet ve sınıfsal sorunların yanı sıra yeryüzünün sağlığına önem verilmesi gerektiğine ilk kez dikkat çekmiştir (Glodfelty, 1966, s. 25-68).

Özellikle 21. Yüzyılda teknoloji, makineleşme ve şehirleşmenin önem kazanması, doğanın ikinci plana itilmesine yol açması, insanın çevreye ve doğa şiirine karşı tutumunu da değiştirir. Doğanın romantik akımın düalist anlayışından farklı olarak ayrı bir saygınlık ve değer kazanması için insan ve doğa ilişkilerini yeniden yorumlayan ekoşiirin doğuşu da gerçekleşmiş olur. Böylelikle ekoşiir; insan ve insan ötesi doğa ilişkilerini sürdürülebilir çevre anlayışı çerçevesinde yeniden kurma, insan ve doğa arasındaki dengeyi bulma ihtiyacına odaklanır (Kalmnach, 2012, s.2). Ekolojik duyarlılıktaki sanatçılar, doğal yaşamla sosyal yaşam arasındaki bağlantıları ve bu bağlantıların hem pozitif hem de negatif sonuçlarını inceler. İnsanların ve insan ötesi canlıların birbirleriyle, çevreyle olan ilişkilerinde belirleyici rol oynayan doğal ve sosyal sistemlerin biyolojik, iklimsel, ekonomik, kimyasal, politik olarak iç içe geçmiş ilişkiler ağını resmeder (Ergin ve Dolcerocca, 2016, s.305). Lynn Keller'e göre (2012, 610; 2015) çevre odaklı şiiri -ekoşiiri- öncelikle doğa şiiri olarak kabul etmek gerekir. Nitekim günümüzdeki edebî üretimler bu konuda ikna edici bir argüman oluşturmaktadır. Doğacı bir bakışla çevreci sanatsal ürünleri inceleyen ekokritiğin

felsefi çıkış noktasında; doğanın dengesi korunmaya çalışılırken, insan ve toplumun mutluluğunu ve tüm canlıların var olma haklarını gözetme; doğal çevrimin bozulmasını önleme çabaları önde gelir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin hemen hepsinde doğanın vahşi bir biçimde tahrip edilmesiyle toprak, insan ve hayvanlara yöneltilen korkunç saldırı, kapitalist düzenin renkli reklam ve ajitasyon dünyasında "çağdaşlık ve gelişmişlik" olarak sunulurken küresel ısınma, su kaynaklarının tahribi, mevsim dengelerinin kaosu, doğal enerji kaynaklarının yitimi, düzensiz sanayileşmenin yarattığı çevre kirliliği vb. rahatlıkla göz ardı edilebilmiştir (Coupe, 2000, s. 33-45-88). Doğa edebiyatı, çevre bilimi ve etik konularını ön plana çıkararak insan merkezli mekanik dünyaya karşı ilk adımları atan filozof Aldo Leopold'dan sonra insan ve çevre merkezci etik değerler ekseninde oluşan doğa edebiyatının öncüleri olarak 19. yüzyıldan Gilbert White, Henry David Thoreau, John Muir, Mory Austin, Edward Abhey vd. Avrupalı ve Amerikalı yazarları görmekteyiz (Özdağ, 2005: 176). Edebiyat alanındaki ilk çevresel eleştirinin William Ruckert'in *Literature and Ecology* adlı eseriyle başlatıldığı yaygın bir kanıdır (Ruckert, 105-123). Edebi ürünler ve felsefi yorumlardan sonra akademik bağlamda örgütsel çevreci eleştiri -1992 yılında ABD-Nevada'daki Edebiyat ve Çevre Çalışmaları Derneği (ASLE)'nin kurulmasıyla- Amerikan üniversitelerinde işlevsel bir yapıya ulaşır. O tarihlerden günümüze kadar ekokritisizm; çevre bilinci yaratma, çevre problemlerini kültürel ve politik merkezlere taşıma ve edebiyat-kültür çalışmalarının ekolojik temelli yeni kültür değerlerine göre kritik edilmesi aşamalarına ulaşır (Özdağ, 2014, s. 61-62). Edebiyatımızda çevre çalışmalarının geniş ölçekli ilk örneği Hacettepe Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi tarafından ortaklaşa düzenlenen ve 4-6 Kasım 2009 tarihleri arasında Antalya'da gerçekleştirilen "The Future of Ecocriticism: New Horizons" (Ekoeleştirinin Geleceği: Yeni Ufuklar) başlıklı sempozyum olmuştur (Özdağ ve Gökalp Alpaslan, G., 2011).

Ekoeleştirmenlere göre ekosistemdeki tüm canlılar birer bireydir ve her bireyin kimliğini diğer canlılarla olan ilişkisi şekillendirir. Neil Evernden'in de ifade ettiği gibi "herşey birbiriyle bağlantılıdır, birinde bir değişim diğerini derinden etkiler" (Özdağ, 2014, s.93). Bu hassas ve karmaşık ilişkiler ağında dengeleri bozan tek canlı insan olsa da ürettiği metinler aracılığıyla buna çözüm arayan da yine insandır. Edebiyat bu yüzden doğaya yaklaşımlarımızda belirleyici bir rol oynar. Bu bağlamda ekoeleştiri temelde ekolojinin birinci yasası olan ve her şeyin her şeyle bağlantılı olduğunu belirten bütünsel evren görüşüne dayanır. Gezegendeki ekosistemler içinde yaşayan tüm canlılar, toprak, su, hava birbirleriyle bağlantılı olduğuna göre insanın bu sistemdeki yeri ve doğadaki konumunun başta olumsuz etkileri olmak üzere edebiyat bağlamında incelenmesi ekoeleştirinin ilgi alanındadır. Edebiyatçılar ürettikleri eserler aracılığıyla doğanın insanın hizmetine sunulmuş sınırsız bir kazanç, güç kaynağı veya yalnızca güzellikleriyle hizmet veren bir dinlenme ortamı, eğlence aracı olmadığının ayırdına varabilir. Disiplinlerarası çalışmanın sağladığı çok boyutlu yaklaşımlara sahip olan ekoeleştirinin en önemli temel prensiplerinden biri de insan ve insan olmayan tüm toplulukların birbirleriyle olan ilişkilerini "anthropocentric," (insan merkezci) olmayan

bir bakış açısıyla incelemektir. "Ekoeleştiri insanın tüm canlıların aleyhine olacak şekilde geliştirdiği davranış ve düşünce kalıplarını yıkmaya çalışır" (Oppermann, 2009; Garrard, 2016).

Ekoeleştirinin gelişmesinde büyük payı olan Derin Ekoloji hareketinin öncüsü Norveçli eko-filozof Arne Naess'in *self-realization* (benlik farkındalığına varma) kavramı da ekolojik edebiyat araştırmalarında yerini almıştır. Naess' e göre ekolojik benliği gelişmiş insan tüm önyargılardan ve ben merkezcilikten arınmış bir kimlikle yaşamını dengeli biçimde sürdüren insandır. Scott Slovic, bunu sağlamak ve yaygınlaştırmak için ekoeleştirmenler ve diğer çevre bilimlerindeki araştırmacıların çevreyle yakın temasta bulunmalarının gerekliliğine işaret eder (Oppermann, 2009, 30).

Doğa ve kültür arasındaki diyalektik yapının etkileşimli dönüşümüne işaret eden Eaglton'ın da ifade ettiği gibi doğa kültür üretir, kültür de doğayı değiştirir. Kültürellik ise anlamlandırıcı pratiklere dayanır (Eaglton, 2011). Kültür birikimlerinin oluşumunda çevre koşullarına bağlı olarak şekillenen edebiyatın önemli bir işlevi vardır. Ekoeleştirinin edebî metinlerin incelenmesinde, farklı edebî tür ve metinlere, hatta gündelik yaşamın farklı pratiklerinin yorumlanmasında kullanılması ise bu işleve katkıda bulunmaktadır (Arıkan, 2011, s. 49).

Doğanın sesini duymak, doğadaki süreçleri algılayabilmek, doğal alanların koruma altına alınması için mücadele etmek, kırsal ve kentsel alanlarda tahrip edilmiş bölgeleri onarabilmek adına söz söylemek gibi amaçlarla ömürlerini doğanın kalemi olmaya adayan çevreci yazarların eserlerinin incelenmesi sürdürülebilir çevre anlayışı ve inancını kuvvetlendireceği gibi toplumsal ve evrensel kültüre de hizmet edecektir.

1. Fikret Demirağ'ın ekoşiirlerinde doğa ve çevre duyarlılığı

Akdeniz'de doğal güzelliklerle bezeli bir ada olan Kıbrıs'ta yeşeren edebiyatın yüzünü doğaya çevirmesi, doğadan beslenmesi kaçınılmaz olmuştur.[1] Buradaki edebiyat her ne kadar etnik-politik bir söylem üretiminde işlevsellik kazanmış olsa da bu işlevini doğanın sesine dönüşerek dışa vurmaya yönelmiştir. Çevreye karşı duyarlılıkla dünyaya uzanarak ekolojik okumalara açık hâle gelmiştir.

Modern Kıbrıs Türk şiirinin önemli temsilcileri Osman Türkay ve Taner Baybars'ın şiir dilinde bu ekolojik ortamın özbenlik alımlaması ve aktarımına dönüşmesi, doğa imgelerinin uzaya açılımlarının seyredilmesi rastlantısal değildir. Gürgenç Korkmazel'in doğaya yaklaşımı ise başlı başına incelenmesi gereken bir alandır. Fikret Demirağ'ın yanı sıra Zeki Ali, Tamer Öncül ve Mehmet Kansu'nun adanın kültürel çeşitlilik eksenindeki tarihini resmeden doğa ve çevre izlekli şiirleri de bu coğrafyada yaşama uğraşı veren insanlığın doğadan yükselen sesi olmuştur. Bu sesin Fikret Demirağ'la gittikçe derinleşerek doğanın evrendeki tüm canlıların yaşam alanı olduğu, insanın bunu idrâk ettiği ve doğayla bütünleştiği noktada özünü de kavramayı başarabildiği nosyonuna dönüştüğü gözlemlenir. Bu bağlamda Fikret Demirağ'ın kimlik söylemi ekseninde Akdenizliliğe vurgu yapan şiirleri dünyanın ekolojik bütüncüllüğünden yola

çıkan, dolayısıyla dünyadaki canlı yaşamını tehdit eden unsurlarla mücadele içeren doğacı bir söylemi de içerir.

1.1. Şair, şiir ve doğa

Fikret Demirağ'ın 1960 yılında Ali İhsan Tezel'le birlikte yayımladıkları ilk kitabı *Tutku*'da doğa, duyguların ardında gizlenen romantik bir unsur olarak hissedilir. 1963'te yayımlanan *Açar Yörüngeler Çiçeği* adlı dördüncü kitapta ekolojik bir çevre olarak yer almaya başlar. "*En güzeli ağaçlar onlar bizden onlar ölmez hah hah ha"* (Demirağ, 1963, s. 5) dizesinin yer aldığı *Yorgun Yaşama Karanfilleri* adlı şiiri ve Brigitte Bardot için yazdığı *Elektronik Vişne Gök* adlı şiirinde zihninde yer etmeye başlayan doğa ve çevre bilincinin yansımalarının yoğun olarak duyulduğu; "*götür beni uzaysal deniz otlarına elektronik beynimin kumsallarına*" (Demirağ, 1963, s. 6) dizesi, onun ekoşiirlerinin ilk işareti olur. Fikret Demirağ, doğayı geleneksel olarak toprak, hava, su ve ateşin yeşerttiği bir yaşam alanı olarak alımlar. Şiirinin doğacıl yapısını örmeye toprağa yaratıcı ve besleyici unsur olarak yaklaşmakla başlar. Onun yaşamı boyunca kendini şair olarak değil de doğanın sesini yansıtan ozan/kır ozanı olarak görüşü, bu düşünceyi kuvvetlendirir. Demirağ, *Ozansın* şiirinde; "*Israrlı bir yağmur gibi yağansın/* dölyatağından çıktığın anne toprağa, */ 'şiir tohumu'nu yüreğinde saklayansın./…Uçan tarlakuşusun. Açan limon çiçeği./Yüreğin her g*ün yeniden sürüp ektiğin toprak./*Sulardan, havalardan yankısın…/Yüreğinin gönüllü askerisin. Zeytinliklerin/ şarkıcısı*." (Demirağ, 1996, s. 31) dizeleriyle insanı doğayla bütünleştirir. Farklı şiirlerinde de ekolojik bir tutumla insandan ziyade çeşitliliğe dayalı bütüncüllüğüyle doğayı ön plana alır. Doğa merkezli benzetme ve kişileştirmelere dayalı imge ve imajlar kullanır. Örneğin *Yaşamın Akarsularıdır Ozanlar* şiirinde şairi yaşamın akarsularına benzetmesi; Demirağ'ın doğadaki renk, koku, tat ve müzikal yapıyı algılama biçimini yansıtması, evreni de çokluk sevgi ekseninde dönen dolayımda yeniden doğa üzerinden şekillendirmesi olarak okunabilir. *Hayat'a Akan Bir Suyun Peşisıra* şiirinde; "*Nerde bir su sesi duysam peşisıra giderim/ tohumun ekildiği tarları bulmak için,/ ya da tane tutmuş bir şiir zeytinine,/ suya inmiş bir muflona rastlarım diye./ Peşisıra gittiğim, bir umudun sesi belki de*." (Demirağ, 1996, s. 34) dizeleriyle doğada yaşama umudu kovalayan bir şaire tanık oluruz. Bu nedenle Demirağ şiirinin söylem düzlemi doğayı kuşanarak kutsallaştırılmış yaşam odaklı bir gelişim arz eder. *Şiir Yaşamla Kutsanmıştır* adlı şiiri doğaya verdiği bu öneme kanıt niteliğindedir: "*Buğday yaşamla kutsanmıştır, / y*üreğim, zeytinler, şarkı ve şiir*./yurdum, sevgimin sesini duy, /sevgini çalan yüreğimin sesini; /ben bu yüreğimin lir sesiyle/acının tortusunu dibe çöktürüp/insana umudumu su yüzünde bırakırım./şiirim umudun akarsu sesidir; /yurdum, yüreğime bıraktığın tohum /…-İnsan bir umudun sesi değilse, nedir?/ y*ıldızlar dolu uzay, avuçladığım toprak*,/ ellerimde gezinen ilkyaz böcekleri,/kaya yırtıklarından fışkırıp duran/ kar sular, dağ çiçekleri*" (Demirağ, 2018, s. 57). *Denizin Serin Koynunda* şiirinde de; "*Gövdemde yumuşacık, yasemin bir okşanma/ ve kulaklarımda suyun basıncı/ dışarının hayhuyu, karmaşası yerine/ Doğayla dolaysız ilişkideyim/ (kumlarda kaldı 'elbiselerim'!)*" (Demirağ, 2018/4, s. 410) ifadeleriyle şiiri tabiattın do-

ğal akışındaki yalınlığa bırakır. *Bir Şiir Mutlaka Bulur Dünyadaki Yerini* şiirinde; "*Bir şiir mutlaka bulur dünyadaki yerini/eğer yaşamı kucaklayan bir şiirse/...Ya dönerken turna katarları güneyden/Ya giderken turna katarları güneye/Ya bir kırlangıç bırakırken yuvasına yumurtalarını/Anaokullu çocuk yüzlerine benzeyen badem çiçekleri/Nasıl bulursa açacakları ilkyaz dallarını*" (Demirağ 1986-a, s. 66) dizelerinde görülen doğa imajları onun dünyayı alımlama, anlamlandırma ve bunu aktarmada doğa unsurlarına verdiği önemi yansıtır. Şiirinin dünyaya yaşam veren diğer nimetlerin adına olduğunu da vurgular *Adına* adlı şiirinde ve "*Narın Adına./İncirin, üzümün ve zeytinin./Hepsini halkedenlerin/ Güzel adına*." (Demirağ, 1984, s. 13) konuşur. *Yeni Bir Kimlik Arayışında* şiirinde de: "*Kanından gelmiyorsa yazdığının şorultusu/ ne yürek inanır ne toprak,/ ne de bir yaprak kımıldanır 'beni söylüyor' diye;/ bir buzdağı gibi geçer uzaktan/yazdığın yapay, kimliksiz 'şiir'./Doğmayan ölmez ki, ağaçlara sor:/ Hem bir ilahidir hem dağ şarkısı…*" (Demirağ, 2018/7, s. 63) dizelerinde "toprak" ve "ağaca" can verici, dönüştürücü bir el ve buna şahitlik eden kutsal yaratıcı değerler olarak yaklaşır. *Batan Işığın Şiiri* (Demirağ, 1999, s. 83) adlı metinde kendisini ötücü bir kuş olarak tanımlar. Ötmesini, yaşam umudu taşımasını da suların akış şarıltısını duyabilmesine bağlar. *Şiir Kuşu* adlı şiirinde fabrikalaşma ve savaşlarla tahrip edilen doğadan, bu nedenle ağıta dönüşen bir ölüm şarkısından söz eder. *Topluca Çıldırılan Bir Çağda Sanrı ve Sayıklamalar* şiirinde yer alan**;** *"Hayat'ın 'yeşil noktalar'ı küçülüyor giderek/ -Çal gitarcı, Yağmur Ormanları Ağıdı'nı*! (Demirağ, 2018/7, s.184) ifadeleriyle çemberinden çıkamadığı bu doğa tahribatı felaketini önlemenin türlü yollarını aradığını belli eder.

Demirağ'ın şiirlerinde doğanın sesinin bu denli yaygın işitilmesinin altında çocukluk ve ilk gençliğini doğayla yakın temasta bulunabildiği Lefke'de geçirmesi yatmaktadır. Bu nedenle dağ, deniz, toprak, tohum, portakal, badem, zeytin, yasemin, kuşlar vd. doğa unsurları Demirağ şiirinin damarlarında akar durur. Onun; "*Bütün hayatım ve sevdalarım/ portakal kokar*!" (Demirağ, 2018/7, s. 93) dizeleri de bunu kısaca ama derinden özetler. Yaşamının ilerleyen evrelerinde doğanın sesini işitemediği kentlerden çocukluğuna, çocukluğunu geçirdiği doğaya kaçışı kovalaması ve şiirlerinde sıklıkla bunu dile getirmesi de onun doğanın kendisi olan özbenliğine doğayla dolaysız etkileşim içinde olabileceği bir ortamda ulaşabileceğini idrâk etmişliği olarak yorumlanabilir. *Çocukluğumun Küllerini Eşelemeye Gittim* şiirinde yer alan; "*Bilge zeytin ağaçları, zerdaliler, incirlerden sorar. /Canavar kente döndüm bir parçamı bırakıp orda!/Gitmiştim çocukluğumun küllerini eşelemeye/ ve anladım kendimi eşeleyerek döndüğümü geriye*" (Demirağ 1984,s. 81) dizeleri şairin özünü çocukluğunun geçtiği topraklarda bulduğunu dolaysızca vurgular. *Kirletilmiş Zaman Şarkıları* adlı şiirinde Demirağ, insanın ve insanlığın doğadan uzaklaştıkça, modern teknoloji ve sanayinin tekeline girince kirlendiğini, yaşam damarlarının tıkandığını dile getirir: "*Yağmurlu, bulanık bir hafta sonu;/ evin imparatoru: Televizyon!/...Titreşimler yüklü bir Zaman bu;/yarı Dünya bir kasette çığlık atıyor/(mide barsak beyin böbrek çıldırmış):/-doldurmuşlar doyumsuzluklarını bantlara!-John Travolta ve Coca Cola!/ John Travolta ve Coca Cola!/Nerdeyse kokusunu duyacağız ekranda bir portakalın!/*Çiçeklerin motoruna su veriyorum!/*Bir yandan*

da fısıldıyor doğanın görünmez ağzı;/ -Ta – şıl – la – şı – yo - rum… /Gidip biz de kuzu kuzu ıslanalım mı/ sinsi, ahmakıslatan bir reklam yağmurunda,/ahlakkirleten bir reklam yağmurunda?/(Herkesin yanılgısı, yangını kendine mi?)/(İçimde ağlayan kim?)/ Kirletilmiş, kirletilmiş, kirletilmiş bir Zaman bu;/bencilik adacıkları, tekillik tabelaları,/ sevgisizlik endüstrisi ve fabrikasyon!/ Her türlü çarpıklığa ışınlıyorlar bizi!/ Aşklar bile formüle bağlanmıştır, /başarılar, mutluluklar, ölümler-/ (İşitiyor musun, formüle gelmez yüreğim?) (Demirağ 2018/4, 394-404). 20. yüzyılın insanı doğadan koparan, kendi evreninde boğan zihniyetine doğanın çiçekleriyle savaş açan Demirağ, *Kim Selam Verir Çiçek Açmış Bir Dal Görse?* ve *Demir Papatya* şiirlerini yazar. Burada; "*dün yerde demirden bir papatya buldum/aldım kokladım kokmuyor/okşadım duymuyor, konuştum ses vermiyor/yirminci yüzyıldan yere düşürüldüğü belli dedim/bir makine-adam'ın yüreğinden düştüğü belli./o naylon, o metal dünyayı görmeyeyim/*çocuklarımı telefonda mı okşayacağım*/karımın sesini ve ağzını telefonda mı öpeceğim/plastik ağaçlar, papatyalar arasında mı dolaşacağım?/o naylon, o metal dünyayı görmeyeyim!/antenlerin, roketlerin, tv'lerin beynine/uçakların, elektronik beyinlerin beynine/birer asıl papatya yerleştirmeyi bilelim/tıkabasa şarkıyla dolduralım/bütün çirkin silahları, makinaları,/*önce de insanın yüreğine gül yerleştirelim." (Demirağ 2018/1, s.111) dizeleriyle çağın insanı yalnız doğadan değil diğer insanlar ve insanlığın erdemli değerlerinden uzaklaştırdığından yakınır. Doğayla bütünleşerek yeşerttiği zihninin ve bedeninin çevre tahribatıyla betonlaştırılmasına tepkisini 1980'li yılların sonuna doğru yazdığı *Gençliğim Geçti* şiirinde protest bir söylemle vurgular; "*-Ey betoncular! hiç düşündünüz mü, üstüne beton çektiğiniz tarlayı nasıl sürüp ekecek hayat? Toprak kendi içinde bir uğultuya dönüşüp kendi nükleer bombasıyla kendini havaya uçurduğu zaman, hepimizin hayatı da havaya uçmayacak mı? Ya da ne yüzle bakacağız, 'tohum' betonu çatlatıp inatla sunduğu zaman yeni filizlerini?"*(Demirağ, 2018/4, s. 327-28) ifadeleriyle topraktan baş gösterecek olan tohumun savunucusu olur. İlerleyen dönemlerde yazdığı şiirlerde de doğanın ve insanın yaşam hakkının savunuculuğunu devam ettirir.

1.2. Doğa, aşk ve kökler

Kıbrıs Türk şiirinin önde gelen lirik şairleri arasında bulunan Demirağ'a göre aşk, en saf ve doğal haliyle ancak doğadan koparılmadan yaşanır. Doğanın evladı olan insan; sular, dağlar, gökyüzü, ağaçlar, kuşlar, çiçeklerle çevrelenen ortamda kaçınılmaz olarak aşka tutulur. Bu insan doğası gereği yaşanan duyuşsal ve tinsel yolculuğun zihni idrâkı, insanın yüzünü yine doğaya yöneltir. Bu nedenle doğanın aşk olgusunun aktarılmasında vasıta olarak kullanılışı yaygındır. Ne var ki Demirağ şiirlerinde doğadaki döngüsel bütünselliğin akışında olduğunu sezinleyen şiir öznesiyle, doğayı nesneleştiren bir yargıdan değil doğayla özleşen bir algıdan da hareket etmiştir. Örneğin *Şiirin Vaktine Mezmur* adlı şiirinde: "*Bir şiir akarken damarlarında vaktin…/ toprağın üstüne su gibi sızan/ aralı bir lirin sevda şarkısıyım/ otlar kımıldanırken ovasında şafağın/ ben yukarda parlak sabah yıldızıyım"* (Demirağ, 1996, s. 19) mekânı süreye yahut yaşamı sürece dönüştüren zamanın farkında olarak doğayla bütünleşir. *Sevdiğim Kadına, Karıma Yaz Şiiri'*nde

ise erikler, zeytinler vs.den oluşan doğa nimetlerinin diliyle konuşur: "*Erikler, zeytinler altında/ cevizler, zerdaliler altında/gölgesi altında serin bir aşkın/şırıltıyla akan bir su kıyısında/ yakıcı bir öğle üstü/ kestiren bir adamın üstündeki/ kaba bir ağaç gölgesisin bana.* (Demirağ,1984, s. 92). *Zamanı* şiirinde: *"Kutsal Kitap diliyledir/ Tohumu ekmenin zamanı vardır/ yağmurun ve güneşin zamanı,/ bir zamanı rüzgarın ve aşkın/ hüznün ve gurbetin bir zamanı,/ bir zamanı tan ağartısının, göklerin kırlangıç çığlıklarını/ getirmesinin bir zamanı,/ toprağın ıslak kokmasının/ rüzgarla konuşmasının bir zamanı/ ama asla ertelenemezdir/ sevginin ve umudun zamanı*" (Demirağ, 1986-a, s. 63) dizelerinde aşkın yarattığı duygulanımları anlatmak için doğaya başvurur. Bunun ötesinde aşkın karşı konulmaz yasalarını, bitki ve hayvanlar familyasının doğal ekosistemik yapısını işaret ederek anlatmayı bilinçli olarak tercih eder. *Ötme Keklik Ölürüm* kitabında yer alan şiirleri aşkı doğasal bir unsur olarak yaşayan bir delikanlının tanıklıkları olur. *Su Sustu* şiirinin yanı sıra *Dağıl Git Benden* şiirinde doğanın kendisi, sesi, rengi ve kokusuna bürünür. Aşkın gelip geçici heves halini de yine su, kuş, gökyüzü gibi doğa unsurlarıyla örer: *"…/İçinde kuşlar kaynaşan bir alacakaranlığım,/Üstüme bütün gözlerinle, projektörlerinle gel/Bir suyun üstüne eğilir gibi eğil./…/hastayım, iyi değilim, dallarımdan yapraklar döküldü,/ şehirli-neonlu yapraklar döküldü,/iyi değilim, git./başka yöne akan sularla git./binlerce kuşa bölün, üstümden dağıl./dağıl, yer aç, gökyüzü aç, daha dağıl, daha dağıl* (Demirağ,1972, s. 21). Demirağ, şiirinin eleştirel odaklarında uzay çağının insanı dünyaya yabancılaştıran, aşkı da sathi ve sanallaştıran anlayış yer almaktadır. O, adada Aphrodite ve Dionysos kültürüyle yoğrulmuş aşkın, bu nedenle büyük ölçüde, yalın ve dolaysız tensel haz olarak algılandığından yakınmıştır.

Adasının ve toplumunun köklerine yaptığı tarihi ve mitolojik yolculuklarla tanınan Demirağ, kendi köklerini de ihmal etmemiştir. Anne ve babasını dizelerinde çeşitli biçimlerde ölümsüzleştirme eğilimi sergilediği gibi onlarla vedasını da -ölümleri sonrasında- dizelerle gerçekleştirmiştir. 1994 yılında yayımladığı *Sırrı Dökülmüş Kök Ayna* kitabında yer alan *Bir Baba Yüzü ve Öbür Yüzler İçin* şiirinde*: "Babam, cevheri alınmış bir 'Maden Yatağı' olarak, taş ve toprakla doldurularak mı gömüldü? Annem, onsuz, kökleri toprağına ve toprağı köklerine yanıt vermeyen narin bir 'Lefke Ağacı' mı şimdi*?" (Demirağ, 2018/4, s. 317) diyerek kökensel yahut ontolojik bütünleşmesini de toprakla noktalar: "*…Bir tek meyve verecek yaşlı ağacın/ bir tek zeytinin, bir tek üzümün hayatını savunmalıyım,/ bir tek tane verecek o buğday başağının./ Nefret ve bencilliğin dağ yığınından/ o tek Sevgi tanesini bulup çıkarmalıyım;/ her karışını hak etmek için/ bir gün gömüleceğim bu toprağın*." (Demirağ, 2018/4, s. 100) dizelerini yazar.

2. Doğanın ölümüne doğru: Savaş ve nükleer tahribat

Şiirlerinde barıştan yana tavrını açıkça dile getiren Fikret Demirağ, savaşın insan ve doğaya verdiği zararları yazın yaşamı boyunca tekrarlar. Adada ve dünyada savaşların devam eden yıkıcı süreçler olarak insanların ve toplumların varlığını tehdit etmesi gelecek nesiller için endişe duyan Demirağ'ı sürekli olarak tetiklemiştir. İlk dönem kitapları arasında bulunan *Umut ve Dehşet Çağından Şiirler'i* (1978) Demirağ, bu dürtülerle ya-

zar. Burada nötron bombası üzerine kaleme aldığı önsöz niteliğindeki yazıda ve *Nötron Bombası* şiirinde nükleer sistemlerle girişilen doğa tahribatına karşı protest bir tavırla başkaldırır. Kör edici alev toplarının okyanusları, kara parçalarını, insanlığı, canlı cansız tüm varlıkları bir anda yok edebilecek yıkıcı gücüne karşı bir duruş sergiler. Onun savaşın yıkımlarını anlattığı bu şiirinde doğanın yaşam tohumları çiçekler gibi insanların geleceği olan çocuklar öne çıkar. Saflık ve masumiyet kavramlarına göndermelerle ölüm korkusunu anlattığı *Ölümün Gözlerini Üstünde Duyan Çocuk* adlı şiirinde; "*Yeryüzünün bütün çocukları, bütün insanları,/ yapıları, ağaçları, güzel emekleri, şarkıları,/yeryüzünün bütün eşyaları ve yaşamları/bir gün tıpkı Hiroşima'dakiler gibi buhar olup uçacaklar diye çok korkuyorum*" diyerek savaşla erken yaşta tanıştırılan suçsuz çocukların korkularını insanlık adına kuşanır (Demirağ, 1978, s.17). *Milyonlarca Çocuğun Gözleri* şiirinde; "*…Karanlıkta milyonlarca, milyonlarca yıldız/ Gibi parlamakta yeryüzü çocuklarının gözleri./ Bombalar denenmekte, daha korkunç bombalar, Korku çiçekleri gibi yeryüzü çocuklarının gözleri…/ Yeryüzünde milyonlarca çocuk gözü bakmakta*!..." dizeleriyle nükleer dehşetin korku ve öfke çığlıklarını dillendirir (Demirağ, 1978, s. 21-22). Vietnam'da yaşanan savaş trajedisini de konu alan şiirler yazar. Örneğin *Vietnam Çocukları Korosu* adlı şiirinde; "*Üstümüzde ölüm dökerken bombardıman uçakları/daha küçüğüz, şarkı söylüyoruz, duyun bizi/ uçan kuşlar, açan çiçekler olun birden havada!*" (a.g.e., s. 24) dizelerinde insan eliyle gelen ölüme, yaşamı imleyen kuşlar ve çiçeklerle –doğayla– karşı çıkar. Savaşlar, sömürüler, açlık ve zulümler, hastalıklar, ihtilaller, reformlar, soygunlar, grevler, direnişler, uyanışlar, dünyayı aleve çevirirken uzay araçlarının her gün uzaklarda yine yıkım getirecek güç kaynakları araştırmasını *Merih'e Varış* (Demirağ, 1978, s. 27) adlı şiirinde eleştirir. 1976 yılında Beyrut'ta kan akarken, Çat'ta, Bangladeş'te, Hindistan'da, Etiyopya'da, Afganistan'da açlık savaşlarıyla mücadele devam ederken insanlığın Merih'e varış haberlerine isyan eder. Angola'da özgürlük savaşı yaşanırken, Rodezya'da ırkçılık kol gezerken, Güney Afrika'da diktatörler kırbaç şaklatırken, halk Güney Amerika'da insanlık onuruna ayaklanırken, yarı sömürülü Portekiz ve İspanya'da yankılanan uzaya yükseliş haberlerini insanlık tarihinin ironisi olarak okur. *Hüznün Müziğiyle* adlı şiirinde; " *Bir 'kelaynak' daha ölüyor, sonra biri daha-/... Göz göre göre sağır vicdanların huzurunda/ Hayat Ölüm'le evlendiriliyor*" (Demirağ, 2018/7; s.178) diyerek insanları sorumluluk almaya davet eder.

Doğal yaşam ekosistemleri ve bu çevrede topluluklar halinde yaşayan insanın tehdit altındaki geleceği için kaygılanan Demirağ, kaygılarının derinliğini sık sık "ana" imajı ile dışa vurur. İronik bir dille 20. Yüzyıl için 1981 yılında yazdığı *Ayrıntıların Şiiri*'nde insanın doğal yaşamdan kopuşunun yarattığı drama, dünyadaki ekolojik dengeleri sarsan unsurların sebep ve sonuçlarına odaklanır. Böylelikle nostaljik alanda kalan "geçmiş"in karşısına tüm yıkıcılığıyla dikiliveren "an/çağ" ve karanlıkta sallanan bir "gelecek" ten söz eder: "*Anam yakar söndürür elektrikleri,/uzak coğrafyalardan geçer antiloplar,/Uzay Mekiği ikinci yolculuğundan döner,/...Portakallar, limonlar irermekte dallarda,/irermekte dallarında savaş korkuları da;/kongreler, konferanslar birbiri ardısıra,/ Awacs'lar, güdümlü füzeler birbiri ardısıra,/demeçler, savaş çığlıkları birbiri ardısıra,/*

ve saleeeep!bağırıyor gece bira adam soğukta./...Anam yakar söndürür elektrikleri,/bir ot bir otun yanında boy gösterir,/boy gösterir bir füze bir füzenin yanında,/..Anam yakar söndürür elektrikleri,/Watt'ı, Edison'u duymayan anam./Anam aydınlık, güzel günler düşlüyor,/nasıl'ını, ne zaman'ı bilmeyen anam./... Bu şiir bir gün günışığına çıkabilir mi?/ Nar ağacından yapraklar yağıyor betona/... Anam yakar söndürür elektrikleri,/ yaşam yakar söndürür elektriklerini,/ daha çoook dökülür betonlara yapraklar." (Demirağ, 984, s. 35-39) dizeleriyle insanlık çelişkilerinin, insanların savaş ve doğa tahribatına dönük yanılgılarının altını çizer.

Savaşa yenik düşen bir ada olarak Kıbrıs'ta istikrarlı doğal yaşam sitemlerinin kurulamamış olması**,** savaşın çağlar boyunca devam eden bir süreç halini almış bulunması, burada yaşayan şairlerin bu olguya gözlerini kapamasını da engellemiştir. Demirağ, adada savaşa bir nihayet verilmesi konusunda en çok edebî uğraş vermiş şairdir denebilir. *Adıyla Yaralı* adlı kitabında yaslı, acılı yurdunun, toprağının sesi olarak sözcüklere bürünen şair, *Oku!* adlı ilk şiirde: "*Büyük bir kent gibi kaynaşıyor yüzün…/ Oku toprağı, acıyı, yaşamı, suyu"* (Demirağ, 1986-a, s. 10) diyerek özünde insanın düşünce ve sezgileriyle ulaşacağı bu kutsal tek ve biricik ortak noktaya; "yaşama" işaret eder. Pek çok şiirinde olduğu gibi *Kanayan Bir Akdenizli İçin Şarkı* şiirinde Akdeniz'de bulunan adanın ve adalıların kanlı tarihinin trajedisini zeytin ve su imgeleriyle yansıtır. Bu nedenle şiiri kendi ifadesiyle "omurgası kırık bir şarkı"yı tınlar (Demirağ, 1984). *Zeytinler Adası Barışsız Memleketim*, *Yüzünün Bir Yarısı Zeytin Ağacı Kirli Bir Rüzgâr Yaralısı Öbür Yarısı*, *Küçük Bir Zeytin Ağacıydı* vs. şiirlerinde toplumunun politik çıkmazlarını ve gelecek kaygılarını "zeytin" imajıyla ele alır. *Zeytin Ağacı* adlı şiirlerinde yaşam hakkı olduğu halde savaşların yıkımına uğrayan zeytinler için benliğinde yükselen suçluluk duygusuyla mücadeleye tutuşur: "*Rüzgârda hışırdayan zeytin ağacı/ sanki şarkı söylüyor bana,/ben ki tüfeğim daha dün/ namlusuna kadar kan içindeydi/ ne söyleyebilirim ki ona?*". *Bir Çocukluğu Yeniden* şiirinde; "*Zeytinlerin serin, kaba gölgelerinde/ bir gövdeye sırt verip/* çocukluğunu büyüten su seslerini*/ uzun uzun/ dinlemeyi unutma…"* (Demirağ, 1984,s. 49)). *Sessiz Konuşmaların Acıklı Yorumu* şiirinde ise: "*Her sabah kokusu yolumu keser, bir damlacık, /"Kokla beni!" der dalında yeni açan limon çiçeği; /"Beni koklamakla yurdunu da koklamış olacaksın." /"Kulak ver*!" *der altından geçtiğim zeytin ağacı;/"Yaprak hışırtılarımda dinlemiş olacaksın zamanı." /"Okşa beni*!" *der bir yaz kavunu, "kokla sarı kokumu." / Bilir, onu okşamakla yurdumu da okşamış olacağımı, / ve kokusunda toprağın anne kokusunu duyacağımı."... ve serin, ince yaz suları der gibi: "Kulak ver bize!"/ Kandan geçmiş bir adamı delirtmek istiyorlar yani, /acıdan çıldırtmak, savaş görmüş adamı!/ Utançtan öldürmek istiyorlar, sanki anlamadım mı*!" dizeleri de onun engellenemeyen savaş dolayısıyla tahrip edilen doğa için hissettiği suçluluk duygusunu dile getirdiği örneklerdir. Bu yönde kaleme aldığı *Uzun Gurbetlerden Dönen Yaşlı Akdenizlinin Son Şarkısı*; "*Portakallar Ve Zeytinler/ Karışsın Diye Gözlerime,/ Yasemin Kokuları Gövdeme Sokulsun/ Da Cesedim Öyle Çürüsün/ Gövdem Laden Ve Fesleğen / Kanım Yaz Akşamları Koksun,/Tüfek Çatırtısız Bir Göğün/Altında Ölmeye Yoruldum."* (Demirağ, 2018/4: 294) ve *Bir Pazar Günü Doğu Akdenizli Bir Kentte*

Hüzünlü Olarak Söylenen 'Lorca'tik Şarkı şiirindeki; *"Gövdem Dağlara Çıkarken İner Zeytinler Ovaya / Yüreğim Dağlara Çıkar, Gövdem Rüzgârı Yararken; .../Umut Dağ Kokuları Gibi Yüreğimi Sardığında /Benzin, Katran ve Mürekkep Kokuları Arasında/ Şarkımı Söylerim Tüfeklere ve Borsalara Karşı*" (Demirağ, 2018/7: 261) dizelerinde doğacı tavrını yineler, etraftan yükselen felaket alarmlarını şarkılarla susturma, bastırma yoluna gider.

3. Çevre kirliliği

Çevre; yerküredeki canlı ve cansız tüm etkenlerin ortaklığında örülen değerler bütünü, bu bütünü etkileyen dış koşulların-durumların toplamını oluşturan organizma ve bugüne kadar yaratılan uygarlıklar olarak tanımlanmaktadır (Karabıçak ve Armağan, 2004: 207; Keleş ve Hamamcı, 2002: 95; Uluğ, 2007: 2). Doğanın doğal dengelerini olumsuz etkileyen insan faktörü kaynaklı etmenler, çevre kirliliğine paralel olarak bu ortak değerler bütününün yaşamını tehdit etmektedir. Çevre bilimi ve sağlığı araştırmalarında ortaya konan verilerde hava, su kaynakları ve toprakta gözlemlenen kirliliğin endüstriyel atıklar, kimyasal faktörler vs. kaynaklı olarak gerçekleştiği bilinen bulgulardır. Çevre ve insan sağlığını tehdit eden unsurların tespitinin yanı sıra ortadan kaldırılmasına yönelik yürütülen bilimsel faaliyetlere ek olarak çeşitli kurumsal ve sivil hareketlerle sanatsal üretimler de gözlemlenmekte, çevre dostu çalışma ve uygulamalar dünya gündemde yer almaya devam etmektedir.

Dünyamızdaki canlı yaşamının sürdürülebilirliğinin yanı sıra çevrede bulunan kaynakların üretim ve tüketiminde gelecek kuşakların da hakkının gözetilmesi gerekliliği ve bu kaynakların korunup geliştirilmesi düşüncesine yönelik eğilimler yaygınlık kazanmaktadır (WCED 1987; World Commission, 1987, s. 89).

Tarihsel, doğal, toplumsal çevrelere karşı bilinçli bir duyarlılık edinilmesi, bu çevrelerle ilgilenilmesi ve bunların gözetilmesi; doğal kaynakların insan için vazgeçilmezliğinin ve yok olmadan kullanma gereğinin kavranması; çevresel sorunlara özellikle sivil toplum örgütleri aracılığı ile tepki konulması ve çözülmesi için çaba sarf edilmesi şeklinde tanımlanan çevre bilincinin (Keleş, 1997) bireyler ve toplumlar tarafından benimsenebilmesi adına yürütülen edebî çabalar da giderek önem kazanmaktadır.

Kıbrıs'ta çevre bilincine yönelik üniversitelerde Çevre Bilimi ve Eğitimi programlarının yanı sıra çeşitli kurum ve sivil toplum örgütlerinin işbirliğinde faaliyetler yürüten çevre platformları bu konunun güncelliğine işaret etmektedir. Çevreyle ilgili olarak yapılan araştırma sonuçları (Akış, 2000) Kıbrıs'ta da kirliliğin ciddi boyutlara ulaştığını ortaya koymaktadır.

Fikret Demirağ, çevre bilinci ve duyarlılığının da göstergesi olarak 1974 sonrasında kaleme aldığı şiirlerinde çevre kirliliğinin yarattığı doğa tahribatlarına yer verir. İnsanların modernlik ve gelişmişlik kisvesi altında çevreye verdiği zararları konu edinir. Örneğin *Kirlenmenin Yaralı 'Lirizm'i'* adlı şiirinde doğrudan çevre kirliğinden yakınır. İnsan kaynaklı bu kirlenmenin ortadan kaldırılabilmesi için 'elma' imgesi ve 'yeniden doğuş'

imajıyla insanlığı yeniden yaratma dürtüsü içine girer: "…*Yağmur mu sinsi bir zehir mi üstümüze durmadan yağan,/bir çürüme kokuşma mı buğulanan bu yeni zamandan?/... Bana bir elma verin, "Adem'le Havva"dan çoğalan,/ binlerce çocuk gülüşü havalandırayım elmadan*." (Demirağ 2018/4; s.109). *Havası Kirli Doğası Yarı Ölü Bir Yeryüzü Çocuğunun Şiiri'*nde de 20. yüzyıl çocukları adına dokuz yaşındaki bir kız çocuğunu konuşturur. Onun ağzından her geçen gün biraz daha ölüme itilen dünya için kurtuluş diler. *Hüznün Müziği* dizi şiirlerinde yine çarpık kentleşme ve çevre kirliliği nedeniyle yaşam damarları kurumaya başlayan dünyayı ve tükenmekte olan hayat ışığını konu edinir: *"Eşiğinde duruyorum: DÜNYA/her sabah biraz daha acıklı bir/kötü kullanılmaktan yıpranmış 'şiir'./Mantar gibi yükselirken zamane burçları,/Bütün iyi burçları/*çökmekte olan*/ Bir HAYAT;/ Yaşadığımız günlerin kiri aksın diye üstümüzden/ ne yapsak, nere gitsek?/ Kuş ötüşlü bir yürekle hatırlanan bir çocukluğa kaçmak/ bir seçenek mi? / Bir düş-ada için 'boşluk'ta kanat çırpmak?/ Ya da kara bir müzikte kaybolmak?/ (Sen ki kirlenen ve kirleten'sin,/ 'kendinden' nereye, nasıl kaçarsın??"* (Demirağ 2018/7, s. 183). Kirleten, bu nedenle kirli bir varlığa dönüşen insana karşı öfkeyle dolan Demirağ, çevrenin doğal yaşamına müdahale eden insanın, bu suçtan ve hayati sorumluluğundan kaçamayacağını söze döker.

Toplumsal meselelere yaklaşımı ile toplumcu gerçekçi şairler arasında değerlendirilebilecek olan Demirağ'ın yaşamın doğal dengelerinin korunması noktasında toplumda farkındalık ve duyarlılık yaratma yolundaki yoğun çabaları bilinen gerçeklerdendir. Ne var ki o, bu uğraş içerisinde zaman zaman umudunu yitirmiş ve toplum eleştirisine de yönelmek durumunda kalmıştır. Onun sosyolojik analizlerinden biri de çevre kirliliğinin ekolojik dengeyi bozması ve dünya sağlığını ciddi boyutlarda etkilemesine rağmen toplumun en büyük eğlence ve yaşam kaynağına dönüşmüş bulunan ve özünde de hava kirliliğine ve orman yangınlarına yol açan "mangal" tutkusundan vazgeçmemiş bulunması üzerine yazdığı "*Mangalıma Dokunmayın, Yakarım!"*adlı şiiridir. Şiirin bir bölümü şu şekildedir: *"...Hiçbir şey artık! Hiçbir şey!/...Hayat: Üstümüze gelen plastik döküntülü deniz./Pazar. Nerde olursa olsun. Pazar;/tekrarlaya tekrarlaya eskittiğimiz/dön baba dön ufuksuz Pazar./ Plastik döküntüler belki kendimiz./Düşyurtsuz, kumsalsızCarettaCaretta'lar!/ Dünya dönüyor da dönmüyor da,/Hayat akıyor da akmıyor da;/ne kaldı ki aksın ya da dursun/'kendimiz'den başka?/Kimseye bırakmadık açgözlülüğü!/Bir tek 'çürüme' kaldı sonunda,/her şey çürüyüp gitti de;/rahatlayıp mangalımızın başına çöktük./Ruhlarımız kebap. Pis pis tüterek dumanlarımız./Mangalımıza dokunmayın, kıyameti koparırız!/ VE BAŞIMIZ SAĞOLSUN!*" (Demirağ 2018/4; s.384). Burada Demirağ, çevreye zarar veren plastik madde kullanımının yaygınlaşmasının toprakta, suda vs. yarattığı kirlilik ve zehirlenmelere tepki göstermeyen halkı, yine halkın arasından yükselen sesiyle protesto eder. İnsanlar, kendileriyle birlikte doğadaki on binlerce canlının yaşamını tehlikeye atmaktadırlar. Bunlardan en trajik olanlarından biri Kıbrıs'ın da simgesi haline gelmiş bulunan Caretta Carettalardır. Dünyada sınırlı kumsallara yumurtalarını bırakan, Kıbrıs'a da her yıl üreme döneminde ulaşan Caretta Carettaların elde kalan son doğal kumsallarının koruma altına alınabilmesinin tüm

halkın bilinçlenmesine bağlı olduğunun vurgusunu yapan Demirağ, bu konuda toplumda çaresizce gözlemlediği duyarsızlığı "mangal" parodisi ile eleştirir. Demirağ'a göre insan bencilliği, ben merkezciliğiyle aslında kendini de büyük oranda öldürmüştür ve öldürmeye devam etmektedir.

Sonuç

Doğa, şairler için yaşam alanı olmanın ötesinde insanın evreni ve kendini anlamaya, algılamaya götüren biricik kaynaktır. İnsan bu özü doğru okuduğu sürece hem bu kaynağı hem de kendi varlığını koruyabilir. Doğada yarattığı sürdürülebilir çevrede bireysel, toplumsal ve evrensel anlamda kültür pratikleri yaratarak yaşamı da anlamlandırabilir.

Doğayla temas kurarak ekolojik benliğini duyabilmiş, ben merkezcilikten arınarak doğadaki yerini kavramış bir Kıbrıslı şair olarak Fikret Demirağ, yazdığı ekoşiirlerle kültürel belleğimize doğa sezgisi ve çevre duyarlılığı gibi önemli bir değeri kodlamıştır. Kendi ferdi macerasının yanında toplumunun ve çağının ekolojik meselelerini gündeminden düşürmemiştir. Ekonomik, sosyal ve politik olgularla iç içe geçen ekolojik yaşam pratiklerinin yorumcusu olmakla da kalmamış, insan eliyle ölüme sürüklenen doğanın yardım bekleyen sesi olmaya çabalamıştır. Doğanın sesini duymuş, doğadaki süreçleri algılayıp anlamlandırmış, doğal yaşamın önemini kavramış, doğal alanların koruma altına alınması için şiir yoluyla mücadele etmiştir.

Demirağ'ın şiirlerinde insandan ve doğadan umudunu kesmek istememekte direnmesi, tek bir buğday, zeytin tanesinin yaşam hakkının savunuculuğunu üstlenmesi onun ekoşairler arasında gösterilmesi için yeterli bir argümandır. Demirağ, doğada yaşamını paylaştığı her canlıya saygı duymuş, insanlığı da bu çevresel etik değerlere bağlılığa davet etmiştir. Aynı zamanda adasının üzerinde olup biten toplumsal süreçleri yıkım üzerinden değil, bütüncül bir evrensel yaşam anlayışı üzerinden okumayı ve okutmayı amaçlamıştır. Dünyanın farklı köşelerinde fışkıran otların gökyüzüne uzanan yeşerme heyecanını duyabilmiş, şiirlerinde bunu dile getirmiş, dünyada canlı yaşamını tehdit eden betonlaşma, fabrikasyon, çevre kirliliği, savaş ve nükleer tehdit vs. karşısında canlıların yaşam hakkını sözcüklerle savunmuştur. Bu özellikleriyle, doğa ve çevreyi sadece romantik etkilenimler bağlamında değil, sürdürülebilir bir çevre ve gelecek yaratma amaç ve çabalarıyla dizelerine taşıyan Fikret Demirağ, Kıbrıs Türk şiirinde öncü bir konuma sahiptir.

Notlar

1 Türk edebiyatında oldukça yeni bir tartışma zemini olan ekoşiirin üreticileri olarak Elif Sofya, Anita Sezgener, Naze Nejla Yerlikaya, Güven Turan, Nazmi Ağıl, Süreyya Berfe, Gürgenç Korkmazel, Turgay Fişekçi ve Hüseyin Kıran gibi şairler anılmakta, bu şairlerin ekolojik sorunlara değinmekle yetinmeyip aynı zamanda dil ve ekoloji arasındaki ilişkiyi irdelemekte ve deneysel anlatım teknikleri keşfetmekte oldukları vurgulanmaktadır (Ergin ve Dolcerocca, 2016).

Kaynaklar

Akış, S. (2000.) Kıbrıs'ta çevre bilinci. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, S.1(1), s. 7-17.

Arıkan, A. (2011). Edebî metin çözümlemesi ve ekoeleştiri, *Mediterranean Journal Of Humanities*, S. 1/1,s.43-51.

Bookchin, M. (2013). *Ekolojik bir topluma doğru.* İstanbul: Sümer.

Coupe, L. (2000). *The green studies reader: From romanticism to ecocriticism.* London, Routledge.

Demirağ, F. (1960). *Tutku*, Ankara: Ayyıldız.

Demirağ, F. (963). *Açar yörüngeler çiçeği*, Lefkoşa: Devrim.

Demirağ, F. (972). *Ötme keklik ölürüm*, Ankara: Dost.

Demirağ, F. (1978). *Umut ve dehşet çağından şiirler,* Lefkoşa: Halkın Sesi.

Demirağ, F. (1984). *Akdenizli şiirler ve aşk sözleri*, Lefkoşa: İleri.

Demirağ, F. (1986-a). A*dıyla yaralı,* İstanbul: Su.

Demirağ, F. (1986-b). *Rüzgârda ozan türküle*ri. İstanbul: Yaylacık.

Demirağ, F. (1996). *Şiirin vaktine mezmur,* Lefkoşa: Işık.

Demirağ, F. (1999). *Alfa ve omega,* İstanbul: Yön.

Demirağ , F. (2002). *Bir Tanrı müziği sessizlikte,* Lefkoşa: Işık.

Demirağ, F. (2018/1). *Toplu şiirler 1*. Ankara: LAÜ Yayını.

Demirağ, F. (2018/2) . *Toplu şiirler 2*. Ankara: LAÜ Yayını.

Demirağ, F. (2018/4). *Toplu şiirler 4*. Ankara: LAÜ Yayını.

Demirağ, F. (2018/5). *Toplu şiirler 5*. Ankara: LAÜ Yayını.

Demirağ, F. (2018/6). *Toplu şiirler 6*. Ankara: LAÜ Yayını.

Demirağ, F. (2018/7). *Toplu şiirler 7*. Ankara: LAÜ Yayını.

Eaglton, T. (2011). *Kültür yorumları.* İstanbul: Ayrıntı.

Ergin, M., Dolcarocca, Ö.N. (2006). Edebiyata ekoeleştirel yaklaşımlar: Ekoşiir ve Elif Sofya. *SEFAD*, S. 36, s. 297-314.

Garrard, G. (2016). *Ekoeleştiri*. Kolektif kitap.

Glotfelty, (1996). *The Ecocriticism reader: Landmarks in literaryecology paperback*. Athens-London. U. of Georgia P.

Kalmbach, C. (2012). *Nature in words ecopoetry: The new nature poetry*. Central Michigan University.

Karabıçak, M. ve R. Armağan (2004). Çevre sorunlarının ortaya çıkış süreci, çevre yönetiminin temelleri ve ekonomik etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S. 9 (2), s. 203-228.

Keleş, R. (1997). *Çevre, yurttaş, sorumluluk, İnsan, çevre, toplum*, 2. Baskı, İstanbul:İmge.

Keller, L. (2012). Green reading: Modern and contemporary poetry and environmental criticism in C. Nelson (ed.) *Oxford Handbook of Modern and Contemporary American Poetry,* ed New York: Oxford University Press, s. 602-623.

Özdağ, U. ve Gökalp Alpaslan, G. G. (2011) Türkiyat araştırmalarında yeni bir alan: Çevreci eleştiri. *3. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler Kitabı 2. Cilt*. (ed. Ülkü Çelik Şavk). Ankara: Hacettepe Üniversitesi.s. 641-653.

Özdağ, U. (2014). *Çevreci eleştiriye giriş*. Ankara: Ürün.

Rueckert, W. (1996). ”Literaturean ecology” *Ecocriticism reader*: *Landmarks in literary ecology.* Eds. Cheryll Glotfelty and Harold Fromm. Athens: Georgia UP,. 105-123.

Uluğ, E. (Der.) (1997). “Çevre kirlenmesinin boyutları”, *İnsan, Çevre, Toplum*, (Yay. Haz. R. Keleş), İmge.

WCED (1987). *World commission on environment and development, ourcommonfuture: The brundtland report*. Oxford: Oxford University.

Elektronik kaynaklar

Keller, Lynn (2015) ‘a. rawlings: Ecopoetic Intersubjectivity’, *Jacket2*, at <http://jacket2.org/article/arawlings-ecopoetic-intersubjectivity>. (Erişim tarihi: 10.03. 2018)

Oppermann Serpil (2009) *Ekoeleştiri*, http://www.pen.org.tr. /files/GrreenPEN%20 Ekoeleştiri %20Prof.%20Dr.%20Serpil%20oppermann.pdf (Erişim Tarihi: 20.02.2018).